ISCTBL 2020
INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Факултет за туризам и бизнис логистика

Goce Delchev University Shtip

Faculty of Tourism and Business Logistics

Трета Меѓународна Научна Конференција

Third International Scientific Conference

ПРЕДИЗВИЦИТЕ ВО ТУРИЗМОТ И БИЗНИС ЛОГИСТИКАТА ВО 21 ВЕК

CHALLENGES OF TOURISM AND BUSINESS LOGISTICS IN THE 21ST CENTURY

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

CONFERENCE PROCEEDINGS

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Факултет за туризам и бизнис логистика

Goce Delcev University Shtip

Faculty of Tourism and Business Logistics

Трета Меѓународна Научна Конференција

Third International Scientific Conference

ПРЕДИЗВИЦИТЕ ВО ТУРИЗМОТ И БИЗНИС ЛОГИСТИКАТА ВО 21 ВЕК

CHALLENGES OF TOURISM AND BUSINESS LOGISTICS IN THE 21ST CENTURY

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

CONFERENCE PROCEEDINGS

13 ноември 2020 г / November 13, 2020

Издавач:
Факултет за туризам и бизнис логистика
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
Крсте Мисирков, 10-А, 201, 2000, Штип, РС Македонија
Тел: +389 32 550 350
www.ftbl.ugd.edu.mk
www.ugd.edu.mk

За издавачот:
д-р Татјана Бошков, декан

Организатор на конференцијата:
Факултет за туризам и бизнис логистика

Publisher:
Faculty of Tourism and Business Logistics
Goce Delchev University of Shtip
“Krste Misirkov” no.10-A P.O. Box 201 Shtip 2000, North Macedonia
Tel: +389 32 550 350
www.ftbl.ugd.edu.mk
www.ugd.edu.mk

For the Publisher:
Tatjana Boshkov, Ph.D. – Dean

Conference Organizator:
Faculty of Tourism and Business Logistics

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

338.48(497.7)(062)

INTERNATIONAL scientific conference Challenges of tourism and business logistics in the 21st century (3 ; 2020 ; Stip)
Challenges of tourism and business logistics in the 21st century [Електронски извор] / The 3th international scientific conference, September 13 th , 2020, Republic of North Macedonia. - Stip : Goce Delcev University of Stip, Faculty of tourism and business logistics, 2020

Начин на пристапување (URL): https://e-lib.ugd.edu.mk/zbornici.html. - Текст во PDF формат, содржи 435 стр., илустр. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 22.11.2020. - Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-244-779-7

а) Туризам -- Економски прилики -- Македонија -- Собири

COBISS.MK-ID 52738053

Организациски комитет:
Проф. д-р. Татјана Бошков, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнис логистика, Штип, Република Северна Македонија
Доц. д-р. Наташа Митева, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнис логистика, Штип, Република Северна Македонија
Доц. д-р. Душко Јошески, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнис логистика, Штип, Република Северна Македонија
м-р Цветанка Ристова Магловска, асистент-докторанд, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнис логистика, Штип, Република Северна Македонија

Меѓународен програмски комитет:
Проф. д-р. Татјана Бошков, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнис логистика, Штип, Република Северна Македонија
Доц. д-р. Наташа Митева, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнис логистика, Штип, Република Северна Македонија
м-р Цветанка Ристова Магловска, асистент-докторанд, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнис логистика, Штип, Република Северна Македонија
Доц. д-р. Душко Јошески, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнис логистика, Штип, Република Северна Македонија
Проф. д-р. Александра Жежова, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнис логистика, Штип, Република Северна Македонија
Проф. д-р. Зоран Темелков, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнис логистика, Штип, Република Северна Македонија
Доц. д-р. Анета Стојановска-Стефанова, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнис логистика, Штип, Република Северна Македонија
д-р Душица Попова, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнис логистика, Штип, Република Северна Македонија
д-р Билјана Цоневска Гуњовска, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнис логистика, Штип, Република Северна Македонија
Проф. д-р. Марија Магдинчева-Шопова, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнис логистика, Штип, Република Северна Македонија
Проф. д-р. Тања Ангелкова Петкова, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнис логистика, Штип, Република Северна Македонија
Доц. д-р. Оливер Филипоски, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за Туризам и Бизнис логистика, Штип, Република Северна Македонија
д-р Васко Шутаров, МИТ Универзитет, Факултет за безбедност, Република Северна Македонија
Проф. д-р. Глигор Бишев, Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола, Економски факултет Прилеп, Република Северна Македонија
Проф. д-р. Мадалина Теодора Андреи, Универзитет Хиперион, Факултет за општествени, хуманистички науки и природни науки, Оддел за географија, Романија
Проф. д-р. Соња Квирога, Универзитет Алкала, Оддел за економија, Шпанија
Проф. д-р. Алиса Флеишер, Хебрејскиот универзитет Јерусалим, Роберт Х. Смит, Факултет за земјоделие, Храна и Животна средина, Оддел за економија на животна средина и управување, Израел
Проф. д-р. Ноам Шовал, Хебрејски универзитет Ерусалим, Факултет за општествени науки, Оддел за географија, Израел
Проф. д-р. Нурија Елиса Морере Молинеро, Универзитет Реј Хуан, Шпанија
Проф. д-р. Никола Хурвулиадес, Американ Колеџ Солун, Грција
Проф. д-р. Донила Пипа, Универзитет Марин Барлети, Економски факултет, Албанија

Проф. д-р. Мохамед Фуад, Ариш Универзитет, Факултет за уметност, Египет
Проф. д-р. Френсис Вериза, Универзитет Толиара, Факултет за оппштествени науки, Мадагаскар
Проф. д-р. Октавиан Сербан, Букурешки Универзитет за Економија, Факултет за храна од земјоделие и економија на животната средина, Романија
Проф. д-р. Сабина Георгечи, Асоцијација за промоција на туризмот, Дробета Турму-Северин, Романија
Проф. д-р. Серафима Роскова, Молдовска академија за науки, Академија за економски науки на Молдавија, Република Молдавија
Проф. д-р. Стела Дерменџиева, Универзитет на Велико Трново Свети „Кирил и Методиј“, Оддел за Географија, Бугарија
Проф. д-р. Марта Боровска Стефанска, Универзитет во Лоџ, Факултет за Географски науки, Институт за градежна средина и Просторна, Полска
Проф. д-р. Јулиана Поп, Универзитет за економски студии, Факултет за бизнис и туризам, Романиа
Проф. д-р. Елена Тома, Универзитет Хиперион, Факултет за општествени, хуманистички науки и природни науки, Оддел за географија, Романија
Проф. д-р. Ирина Лазар, Универзитет Хиперион, Факултет за општествени, хуманистички науки и природни науки, Оддел за географија, Романија
Проф. д-р. Озгур Јерли, Дужче Универзитет, Факултет за Шумарство, Оддел за пејсажи, Турција
Доц. д-р. Жарко Радјеновиќ, Универзитет во Ниш, Центар за иновации, Србија
Проф. д-р. Драго Цвијановиќ, Универзитет во Крагујевац, Факултет за Хотелски менаџмент и Туризам Врњачка Бања, Србија
Проф. д-р. Дарко Димитровски, Универзитет во Крагујевац, Факултет за Хотелски менаџмент и Туризам Врњачка Бања, Србија
Проф. д-р. Серџо Чипола, Универзитет во Палермо, Силиција, Италија
Доц. д-р. Марија Белиј, Универзитет во Белград, Факултет за географија, Србија
Доц. д-р. Андреј Мичовиќ, Универзитет во Крагујевац, Факултет за Хотелски менаџмент и Туризам Врњачка Бања, Србија

Organizational committee:

Prof. Tatjana Boshkov, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Natasa Miteva, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Dusko Joseski, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Cvetanka Ristova Maglovska, M.Sc., University Teaching Assistant, Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

International program committee:

Prof. Tatjana Boshkov, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Natasa Miteva, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Cvetanka Ristova Maglovska, M.Sc., University Teaching Assistant, Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Dusko Joseski, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Aleksandra Zezova, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Zoran Temelkov, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Aneta Stojanovska - Stefanova, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Dusica Popova, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Biljana Conevska Gunjovska, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Marija Magdinceva – Sopova, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Prof. Tanja Angelkova Petkova, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Assist. Prof. Oliver Filiposki, Ph.D., Goce Delcev University of Stip, Faculty of Tourism and Business logistics, Stip, North Macedonia

Vasko Sutarov, Ph.D., MIT Univeristy, Faculty of Security Sciences, North Macedonia

Prof. Gligor Bishev, Ph.D., St. Clement of Ohrid University of Bitola, Faculty of Economics, Prilep, North Macedonia

Prof. Madalina Teodora Andrei, Ph.D., Hyperion University, Faculty of Social, Humanities and Natural Sciences, Department of Geography, Romania

Prof. Sonia Quiroga, Ph.D., University of Alcalá, Depatment of Economics, Spain

Prof. Aliza Fleischer, Ph.D., The Hebrew University of Jerusalem, The Robert H. Smith Faculty of Agriculture, Food and Environment, Department of Environmental Economics and Management, Israel

Prof. Noam Shoval, Ph.D., The Hebrew University of Jerusalem, Faculty of Social Sciences, The Department of Geography, Israel

Prof. Nuria Elisa Morère Molinero, Ph.D., Universidad Rey Juan Carlos, Catedrática Historia Antigua, Spain
Prof. Nikolas Hourvouliades, Ph.D., American College of Thessaloniki, Greece
Prof. Donila Pipa, Ph.D., Marin Barleti University, Faculty of Economy, Albania
Prof. Mohamed Fouad, Ph.D., Arish University, Faculty of Arts, Egypt
Prof. Francis Veriza, Ph.D., University of Toliara, Faculty of Lettets and Human Sciences, Madagascar
Prof. Octavian Serban, Ph.D., Bucharest University of Economic Studies, Faculty of Agrifood and Environmental Economics, Romania
Prof. Sabina Gheorgheci, Ph.D., Mehedinți Tourism Promotion Association, Drobeta Turnu-Severin, Romania
Prof. Serafima Roșcovan, Ph.D., Moldova Academy of Science, Academy of Economic Studies of Moldova, Republic of Moldova
Prof. Stella Dermendzhieva, Ph.D., University of Veliko Turnovo St Cyril and St. Methodius, Department of Geography, Bulgaria
Prof. Marta Borowska-Stefanska, Ph.D., University of Lodz Faculty of Geographical Sciences, Institute of the Built Environment and Spatial Policy, Poland
Prof. Iuliana Pop, Ph.D., University of Economic Studies, Faculty of Business and Tourism, Romania
Prof. Elena Toma, Ph.D., Hyperion University, Faculty of Social, Humanities and Natural Sciences, Department of Geography, Romania
Prof. Irina Lazăr, Ph.D., Hyperion University, Faculty of Social, Humanities and Natural Sciences, Department of Geography, Romania
Prof. Ozgur Yerli, Ph.D., Duzce University, Faculty of Forestry, Department of Landscape, Architecture, Turkey
Assist. Prof. Zarko Radjenovic, Ph.D., University of Nis, Innovation Center, Serbia
Prof. Drago Cvijanović, Ph.D., University of Kragujevac, Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjacka Banja, Serbia
Prof. Darko Dimitrovski, Ph.D., University of Kragujevac, Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjacka Banja, Serbia
Prof. Sergio Cipolla, Ph.D., University of Palermo, Italia
Assist. Prof. Marija Belij, Ph.D., University of Belgrade, Faculty of Geography, Serbia
Assist. Prof. Andrej Mićović, Ph.D., University of Kragujevac, Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjacka Banja, Serbia

Пленарна сесија

Проф. д-р Глигор Бишев, претседател на Управниот одбор и генерален извршен директор на „Шпаркасе Банка Македонија АД Скопје” – *„Влијанието на пандемијата врз економските движења“*

Питер Табак, извршен директор, водечки регионален економист за економија, политика и управување на Западен Балкан, Потпретседател за политика и партнерства,Европската банка за обнова и развој - *„Economic outlook for the Western Balkans during and after the epidemic“*

Милан Здравковиќ, извршен директор на операторот на дистрибутивниот систем во Ј.П.Србијагас, Белград, Србија – *„Supply of natural gas in COVID-19 conditions - experience and expectations“*

Проф. д-р Мишко Џидров, професор и проректор за настава и студенти, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип – *„УГД во време на пандемија“*

Проф. д-р Татјана Бошков, професор и декан на Факултетот за туризам и бизнис логистика – *„The impact of coronavirus on global growth and global supply chain shifts“*

Модератори

Панел модератор

Проф. д-р Татјана Бошков, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за туризам и бизнис логистика

Прва и втора сесија

Доц. д-р Наташа Митева, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Факултет за туризам и бизнис логистика

Plenary session

Prof. Gligor Bishev, University Professor and Chairman of the Board, Sparkasse Bank-Skopje – *“The impact of the pandemic on economic developments”*

Peter Tabak, Executive Director, Leading Regional Economist for Economics, Policy and Governance in the Western Balkans Vice-President for Policy and Partnerships, European Bank for Reconstruction and Development - *“Economic outlook for the Western Balkans during and after the epidemic”*

Milan Zdravkovic, Executive Director of the Distribution System Operator in J.P Srbijagas, Belgrade, Serbia – *“Supply of natural gas in COVID-19 conditions - experience and expectations”*

Prof. Misko Dzidrov, University Professor and Vice-rector for Teaching and Students, Goce Delcev University of Stip – *“UGD in a time of pandemic”*

Prof. Tatjana Boskov, University Professor and Dean of the Faculty of Tourism and Business Logistics, Goce Delcev University of Stip – *“The impact of coronavirus on global growth and global supply chain shifts”*

Moderators

Panel Moderator

Tatjana Boshkov, Goce Delcev University of Stip, Faculty of tourism and business logistics, Stip, North Macedonia

I and II session

Natasha Miteva, Goce Delcev University of Stip, Faculty of tourism and business logistics, Stip, North Macedonia

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП

GOCE DELCEV UNIVERSITY OF STIP

ФАКУЛТЕТ ЗА ТУРИЗАМ И БИЗНИС ЛОГИСТИКА

FACULTY OF TOURISM AND BUSINESS LOGISTICS

ТРЕТА МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

THIRD INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

ПРЕДИЗВИЦИТЕ ВО ТУРИЗМОТ И БИЗНИС ЛОГИСТИКАТА ВО 21 ВЕК

CHALLENGES OF TOURISM AND BUSINESS LOGISTICS IN THE 21ST CENTURY

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
CONFERENCE PROCEEDINGS

13 ноември, 2020, Штип / Shtip, November 13th, 2020

ПРЕДГОВОР

Факултетот за туризам и бизнис логистика при Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип, беше организатор на Третата меѓународна научна конференција „Предизвици на туризмот и бизнис логистика во 21 век“. Конференцијата се одржа на 13 ноември 2020 година на платформата Microsoft Teams, со повеќе од 90 учесници од матичната земја и странство. Оваа година Меѓународниот научен комитет брои еминентни професори од нашата земја и над 15 странски земји како Израел, Шпанија, Франција, Молдавија, Италија, Грција, Египет, Полска, Турција, Романија, Бугарија, Србија, Хрватска, Босна и Херцеговина и Словенија.

Целта на оваа конференција е да промовира поголемо разбирање на бизнис администрација, логистиката, туризмот и угостителство во однос на управувањето, економијата, образованието и претприемништвото. Ова подразбира дека фокусот на учесниците го насочивме кон најновите трендови и предизвици во врска со развојот на туризмот, менаџирањето со компаниите, пазарот на труд, можностите за придобивки и профит, изгледите за подобра конкурентност на меѓународниот пазар, што пак е императив за финансиската стабилност на нашата земја во целина.

Имено, со пристигнатите трудови и авторските истражувања се оствари целта на конференцијата - а тоа е оценувањето на тековната состојба и идните изгледи за развој на микро план што се однесува на домашниот пазар, како и движењата на глобалната економија, подготвувајќи ја бизнис заедницата за предизвиците со кои ќе се соочуваат при остварувањето на нивните цели, што де факто влијае врз одржувањето на финансиите особено во времето кое го живееме под притисокот на пандемијата.

Препораките кои се пренесоа се однесуваат како да се зајакнува капацитетот на компаниите како и промените во регулативите кои го диктираат нашиот пат кон ЕУ. Дискусиите во текот на конференцијата беа одговор на тоа како реагираа и се позиционираа менаџерите на финансиски средства во услови на голем пазарен ризик, пазарни шокови и турбуленции и како треба да се подготвуваат инвеститорите во поедини сектори. Трудовите прикажаа изгледи и кон идната интеграција на земјите од Западен Балкан, со осврт на досегашните постигнувања и идните предизвици пред овие економии како и размена на искуства на сите учесници кои сме денес присутни од повеќе земји.

Токму овие препораки треба да бидат двигател на процесите на реформата во насока на подигање на квалитетот на образованието заради поголема продуктивност на трудот, конкурентност на економијата и намалување на неусогласеноста на понудата на вештини и компетенции како и побарувачката на пазарот на труд.

Постигнувањето на овие цели е заедничка задача на сите оние што се во позиција да го дадат својот придонес за имплементација на реформите во општеството. Токму тие реформи, тие промени во начинот на пристап, методологија на работа и организација, не треба да ги правиме само за да станеме дел од економскиот блок, туку да бидат во насока да постигнеме нешто друго, многу позначајно, односно сите напори што ги правиме да бидат за остварување на повисок степен на благосостојбата на нашите граѓани, за создавање на достоинствени услови за живот и работа.

Во регионот, меѓутоа и пошироко, во Европа, искуствата се најразлични. Наидуваме на успешни, и на не толку успешни модели. Токму ваквите научните конференции, дебатите што се развиваат тука, се најдобриот начин за размена на искуства, за идентификација на предизвиците и перспективите, за споредување на моделите и третирањето на нивните недостатоци или предности, меѓутоа и презентирање

на можните нови комбинирани модели. Едукацијата на новите генерации кои ќе бидат подготвени да се соочат со предизвиците што ги носи глобализацијата, е заеднички предизвик на Универзитетите, на бизнис заедницата, но и на централната и локалната власт.

Штип,
13 Ноември 2020

Главен уредник
Проф. д-р Татјана Бошков, *Декан*

PREFACE

The Faculty of Tourism and Business Logistics in Gevgelia, part of the University Goce Delchev from Shtip, hosted the Third International Scientific Conference, "Challenges of Tourism and Business Logistics in the 21st Century". The conference was held on 13th of November 2020 on the platform Microsoft Teams, with more than 90 participants from the country and abroad. This year the International scientific committee included eminent professors from our country and more than 15 from foreign countries, such as Israel, Spain, France, Moldova, Italy, Greece, Egypt, Poland, Turkey, Romania, Bulgaria, Serbia, Croatia, Bosnia and Herzegovina and Slovenia.

The aim of this conference is promoting a greater understanding of the business administration, logistics, tourism and hospitality in terms of management, economics, education and entrepreneurship. In that context, the focus of our participants was on the latest trends and challenges related to tourism development, company management, labour market, opportunities for gain and profit, opportunities for better competitiveness in the international market, which is imperative for the financial stability of our country entirely.

Furthermore, the conference papers and authors' researches fulfilled the aim of the conference, the assessment of the current situation and future prospects for the development of the micro plan in terms of the domestic market, as well as the global economy changes, prepared the business community for the challenges that will they face during their goal achievement, which de facto affects the maintenance of finances especially in the time we live under the pandemic pressure.

The detection of the conditions that have been presented is a real mirror of where we are, where we have been, and what is even more difficult, to answer the question what next? Achieving these goals is a common task of all those who are in a position to contribute to the implementation of reforms in society. Exactly those reforms, those changes in the way of approach, methodology of work and organization, we should not make only to become part of the economic block, but to be in the direction of achieving something else, something much more significant - efforts for achieving a higher degree of well-being of our citizens, for creating dignified living and working conditions.

In the region, but also beyond, in Europe, the experiences are diverse. We come across successful and not so successful models. Exactly such scientific conferences, debates that develop here, are the best way to exchange experiences, to identify challenges and perspectives, to compare models and how to treat their disadvantages or advantages, but also to present possible new combined models. The education of the new generations that will be ready to face the challenges posed by globalization is a common challenge of the Universities, the business community, but also of the central and local government.

Shtip,
November, 13th, 2020

Editor
Tatjana Boshkov, Ph.D. *Dean*

Contents

ПРЕДГОВОР 10

PREFACE 12

СЕСИЈА: БИЗНИС ЛОГИСТИКА И БИЗНИС АДМИНИСТРАЦИЈА 17

SESSION: BUSINESS LOGISTICS & BUSINESS ADMINISTRATION 17

THE IMPACT OF DIGITAL FINANCE AND FINTECH ON FINANCIAL INCLUSION AND THE EMERGENCE OF DFS PROVIDERS 19

Tatjana Boshkov;Dushko Joshevski 19

MONETARY POLICY EFFECTIVENESS, AND SOME EXPLANATIONS OF UNEMPLOYMENT, FAIR WAGES AND FAIR PRICES IN A GENERAL EQUILIBRIUM SETTING 26

Dushko Josheski; Tatjana Boshkov 26

LABOR MARKET POLICIES IN BULGARIA DURING THE EMERGENCY EPIDEMIOLOGICAL SITUATION 54

Tatyana Dimitrova.; Slavi Dimitrov 54

ЧОВЕЧКИОТ КАПИТАЛ – ФАКТОР ЗА ГРАДЕЊЕ КОНКУРЕНТСКА КОМПАНИСКА ПРЕДНОСТ 64

Драшко Атанасоски; Емануела Есмерова 64

МЕНАЏМЕНТОТ НА ЗНАЕЊЕ ВО МОДЕРНАТА ЕКОНОМИЈА 72

Емануела Есмерова ; Драшко Атанасоски 72

COMPONENTS OF CUSTOMER BASED BRAND EQUITY 79

Ventsislava Nikolova-Minkova 79

INTELLECTUAL PROPERTY IN DIGITAL ENVIRONMENT 89

Svetla Panayotova; Ventsislava Nikolova-Minkova 89

ВЛИЈАНИЕТО НА СОВРЕМЕНИТЕ ЛОГИСТИЧКИ ТРЕНДОВИ ВО ПОЛЕТО НА ЕКОНОМИЈАТА 100

Гордан Јанкуловски 100

DIGITAL MARKETING AND ITS IMPORTANCE DURING THE PANDEMIC 111

Natasha Miteva; Dushica Popova ; Aco Kuzelov 111

EMPOWERNMENT OF WOMEN: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN THE MODERN WORLD 119

Aneta Stojanovska-Stefanova; Marija Magdinceva-Sopova; Hristina Runcheva Tasev 119

A MODERN APPROACH TO PROCESS MANAGEMENT WITHIN THE MACEDONIAN INSURANCE COMPANY 131

Елизабета Митрева; Горан Стојановски 131

THE IMPACT OF PRICE MANAGEMENT ON BUSINESS OPERATION OF THE ENTERPRISE: THEORETICAL ASPECT 145

Snezana Bardarova; Mimoza Serafimova 145

OVERVIEW OF NEOBANKS MODEL AND ITS IMPLICATIONS FOR TRADITIONAL BANKING. 156

Zoran Temelkov 156

ГОЛЕМАТА РЕЦЕСИЈА 2007-2009 ВО САД 166

Љупчо Давчев; Александар Давчев 166

МОНЕТАРНАТА ПОЛИТИКА ВО СЛУЧАЈОТ НА ГОЛЕМАТА РЕЦЕСИЈА 2007-2009 ПРЕКУ ПРИМЕРОТ НА ФЕДЕРАЛНИТЕ РЕЗЕРВИ НА САД И ЕВРОПСКАТА ЦЕНТРАЛНА БАНКА 175

Александар Давчев; Љупчо Давчев 175

СЕСИЈА: ТУРИЗАМ, УГОСТИТЕЛСТВО И ГАСТРОНОМИЈА 184

SESSION: TOURISM, HOSPITALITY & GASTRONOMY 184

RURAL TOURISM IN VOJVODINA? 185

Drago Cvijanović; Tamara Gajić; Dejan Sekulić 185

PA-BAT METHODOLOGY IN ESTIMATING ECOSYSTEM SERVICES (Case study: ES-Nature based tourism at the Biosphere Reserve “Golija Studenica”) 196

Milica Luković 196

АНАЛИЗА НА ИНДИКАТОРИТЕ ЗА РАЗВОЈ НА УРБАНИОТ ТУРИЗАМ НА РЕПУБЛИКА С. МАКЕДОНИЈА НИЗ ПРИЗМАТА НА ПЛАНСКИТЕ РЕГИОНИ... 205

Дарко Мајхошев, Цане Котески 205

СОЦИЈАЛЕН ТУРИЗАМ НАСПРОТИ СОЦИЈАЛНИТЕ ФУНКЦИИ НА ТУРИЗМОТ 218

Николчо Петров; Златко Јаковлев; Цане Котески 218

FINANCIAL PERFORMANCE MEASURING OF A HOTEL COMPANY - CASE STUDY 228

Marko Milašinović; Aleksandra Mitrović; Stefan Milojević 228

РАЗГЛЕДНИЦИ ЗА ОХРИД ПЕЧАТЕНИ ВО СОЦИЈАЛИЗМОТ И НИВНАТА УЛОГА ВО ПРОМОЦИЈА НА ТУРИЗМОТ 235

Никола В. Димитров 235

ВЛИЈАНИЕ НА ПЛАНИНСКИОТ ТУРИЗАМ ВРЗ ТУРИСТИЧКИОТ ПРОМЕТ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА 248

Ана Здравковска-Илиевска, Илија Закоски 248

КУЛТУРНИ И ВЕРСКИ СОДРЖИНИ ВО ТУРИЗМОТ НА ЛЕШОЧКИОТ МАНАСТИР 256

Илија Закоски 256

EUROPEAN CAPITALS OF CULTURE: CASE STUDY – ATHENS 266

Marija Lakićević; Danijela Pantović; Vladan Petrović 266

STATISTICAL ANALYSIS OF TOURIST ARRIVALS AND NIGHTS IN CROATIA DURING THE SARS-CoV-2 PANDEMIC 273

Cvetan Kovač; Ana Šijaković 273

PERSPECTIVE AND PROBLEMS OF CYCLING TOURISM IN NORTH CROATIA .. 284

Nikola Medved; Ana Maria Gavrić; Lea Vukojević 284

GASTRO EVENTS, AN IMPORTANT FACTOR FOR PRESERVATION OF CULTURE, TRADITION AND REGIONAL DEVELOPMENT - CASE STUDY OF ŠUMADIJA DISTRICT 294

Dragan Tezanovik; Sanja Filipovik ; Maja Banjak 294

TOURISM IN COVID-19 PANDEMIC IN NORTH MACEDONIA: EXPERIENCES AND PERSPECTIVES 305

Goran Kitevski; Dejan Iliev 305

SUSTAINABLE TOURISM AND UNESCO STATUS BENEFITS: PERCEPTIONS OF RESIDENTS OF OHRID 315

Biljana Petrevska; Cvetko Andreeski ; Tanja Mihalič 315

ПРИДОБИВКИ ОД ПРИМЕНАТА НА СТАНДАРДИ ОД ОБЛАСТА НА ТУРИЗМОТ ВО С. МАКЕДОНИЈА 325

Велибор Тасевски; Џеват Кицара ; Ана М. Лазаревска 325

ИНТЕРЕС НА СТУДЕНТИТЕ ЗА ВКЛУЧУВАЊЕ ВО АКТИВНОСТИ НА ОТВОРЕНО 335

Деспина Сивевска; Билјана Попеска; Цветанка Ристова Магловска 335

МОТИВСКИТЕ ФАКТОРИ НА ТУРИСТИЧКИТЕ ДВИЖЕЊА НА ДОМАШНИТЕ ТУРИСТИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА 344

Давид Трајковски 344

ЕНЕРГЕТСКИ РАЗЛИКИ ПОМЕЃУ РАЗЛИЧНИ ВИДОВИ НА САЛАТИ 356

Дарко Андроников; Мерита Умети Лесковица ; Ацо Кузелов 356

ОПШТИНА БЕРОВО, АТРАКТИВНА ТУРИСТИЧКА ДЕСТИНАЦИЈА ЗА СПЕЦИФИЧНИ ВИДОВИ ТУРИЗАМ 363

Тања Ангелкова Петкова; Владимир Китанов 363

ИНОВАЦИИТЕ ВО ТУРИЗМОТ И УГОСТИТЕЛСТВОТО 371

Владимир Китанов, Тања Ангелкова Петкова 371

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА, МОДЕЛИРАЊЕ И МЕНАЏМЕНТ НА ПРОЦЕСОТ НА УЧЕЊЕ И ЗНАЕЊЕ ВО ТУРИСТИЧКИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ 381

Бранко Николовски 381

COMPUTERIZED BOOKING SYSTEMS: ICT READINESS CONTEXT FOR BALKAN COUNTRIES 392

Žarko Rađenović 392

DIGITAL TOURISM 401

Dragan Vojinović[1]; Boris Brezo[2]; 401

PREVALLA-BALKAN'S PEARL 411

Naser Bresa[1], Cane Kotecki[2], Zlatko Jakovlev[3] 411

КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА И КУЛТУРЕН ТУРИЗАМ ЗА ВРЕМЕ НА СВЕТСКА ПАНДЕМИЈА 417

Васко Шутаров[1] **Abstract** 417

INTERNATIONAL TOURISM AND POLITICS 428

Dimitar Dimitrov 428

УДК 338.48-6:364-787.2(497.1)
338.48-6:364-787.2(4-672ЕУ)

СОЦИЈАЛЕН ТУРИЗАМ НАСПРОТИ СОЦИЈАЛНИТЕ ФУНКЦИИ НА ТУРИЗМОТ

Николчо Петров[1]; Златко Јаковлев[2]; Цане Котески[3]

Abstract

This paper examines comparisons between the terms „Social Tourism" and „Social Functions of Tourism" and their application. The use of both in our public discourse, by tourism professionals, academicians, and the media, is often mixed up in that they are used as synonyms, whereas tourism science makes clear differentiation between the two terms. This paper clarifies those differences and references practical examples in the public discourse when both terms are being mixed up in a single term, resulting in negative implications on the social tourism – which means „tourism for all people". This paper draws on authors' own research as well as on analyses of professional books, articles and media reviews in the field of society and tourism. The aim of this paper is to further familiarize readership with the term "social tourism" and its future correct application, so that it doesn't get synonymous application with the term „social functions of tourism".

Key words: *social, society, tourism, freedom, travel.*
ЈЕЛ класификација: *L8, L83*

Вовед

Поттикнати од современите светски тенденции каде што туризмот полека ја губи својата масовност и сезоналност, и се преориентира во алтернативни форми и е застапен во текот на целата година, како и од се` поголемиот број на семејства кои неможат да си дозволат патувања и одмори претежно поради финансиски причини, дојдовме до идеја да го поставиме прашањето за социјалниот туризам, то ест можностите за туризам за сите.

Споредувањето на социјалните функции на туризмот со вистинското значење на социјален туризам во овој труд е од едноставна причина, односно, за да почнеме сите ние како туристички работници или теоретичари му го посветуваме вистинското внимание кое го заслужува денес социјалниот туризам, во денешниве современи комерцијални услови.

Се надеваме дека во блиска иднина туристичките работници како и државата, која се дефинира како социјална, ќе најде одржливо решение за развој на овој вид туризам.

[1] Николчо Петров, м-р, nikola@portioli.com.mk
[2] Златко Јаковлев, д-р, редовен професор, Универзитет „Гоце Делчев" – Штип, Факултет за туризам и бизнис логистика, zlatko.jakovlev@ugd.edu.mk
[3] Цане Котески, д-р, редовен професор, Универзитет „Гоце Делчев" – Штип, Факултет за туризам и бизнис логистика, cane.koteski@ugd.edu.mk

Што значи зборот „социјален“?

„Социјален“, доаѓа од латинскиот збор ***socius*** кој во буквален превод значи другар, и следствено на тоа произлегува зборот **societas** – кој значи друштво или општество, (Wikipedia, n.d.). Социологијата е наука која го проучува друштвото, со тоа и различните облици друштвени односи, друштвените интеракции и нивниот културолошки аспект. Подрачјата со кои се бави социологијата варираат од анализа на обичните секојдневните контакти меѓу анонимните поединци на улица, па се до проучувањето на социјалните интеракции на глобално ниво. (Znanje, n.d.).

Што проучува Социологијата на туризмот?

Предмет на социологија на туризмот е природата на самиот туризам, неговата суштина и структура и односот со значајни културни и социјални појави како што се патувања, ритуали, животни циклуси. Социологијата на туризмот е посебна социолошка (применета) дисциплина во самата социологија, која е една од општествените науки, (Studentski, n.d.).

Функции на туризмот

Уште во 1942 година, теоретичарите за туризам Хунцикер и Крапф истакнале дека фокусот на науката за туризам треба да биде во проучувањето на функциите на туризмот. Во таа смисла, туристичките функции се систематизираат претежно на: здравствена, културна, социјална, политичка и економска функција на туризмот, со тоа што постои повеќекратна зависност помеѓу овие функции. Функциите на туризмот се сфаќаат како сите активности кои се насочени кон целите на туризмот и неговите економски и неекономски ефекти. Тоа се сите ефекти на туризмот врз човекот, општеството, економијата, нестопанските дејности, природата, животната средина итн.(Galičić & Laškarin, 2016).

Функциите на туризмот ќе ги поделиме на две катекории:

1. **Економски функции** - кои ги вклучуваат сите активности кои се насочени кон остварување на економски цели, и како резултат се добиваат економски ефекти.
2. **Неекономски функции** – овде влегуваат функциите кои им пружат на туристите да ги задоволат нивните потреби за одмор, рекреација и рехабилитација. Овие функции имаат директно и индиректно влијание врз туристот. Неекономските функции влијаат на туристите како индивудуи, а со оглед на масовноста на туристите, и на туризмот во целина. Во историска смисла, овие функции се појавуваат први под влијание на мотивите и потребите, така што оправдано можеме да заклучиме дека туризмот не може да постои без неекономските функции.

Табела 1: *Поделба на функциите на туризмот*

Функции на туризмот	
Економски	**Неекономски (општествени)**
Мултипликативна	Здравствена
Развојна	Културно - образовна
Вработување	Социјална
Платен биланс	Политичко - идеолошка
Размена на стока	

Извор: Galičić, V., Laškarin, M. (2016). *Principi i praksa turizma i hotelijerstva.*, стр.71

Ако економските функции на туризмот треба да ги проучува Економика на туризмот, здравствените функции да ги проучува Здравствениот туризам, културните, социјалните, политичките функции треба да ги проучува Социологија на туризмот.

Социјална функција на туризмот

Како што можеме да видиме, функциите на туризмот, економски или неекономски, се насочени кон туризмот првенствено како цел, и овозможуваат услови кои носат бенефити како на економијата, приватните стопанственици, така и врз туристите. Значи, кога авторите пишуваат за функции на туризмот, кога туристичките работници или државата работат на функциите на туризмот, овде станува збор за гледање на туризмот како стопанска гранка, а на туристите како потрошувачи и конзументи во таа гранка.

Социјалната функција на туризмот припаѓа на т.н. индиректни неекономски функции (со политичка функција). Тоа покажува дека туризмот влијае на намалување на социјалните разлики помеѓу индивидуалните човечки групи, класи, народи или раси. Луѓето не стануваат туристи за да се дружат или градат, но тие се последици од туризмот, спонтано или врз основа на психолошки или организациски подготовки направени од други фактори (Galičić & Laškarin, 2016).

Долго време, науката за туризам главно ги проучуваше токму овие неекономски функции на туризмот. Сепак, неодамнешниот приод на развој на туризмот покажува дека економските функции, без оглед на важноста на неекономските мотиви и функции, во современите услови не само што станаа речиси неразделни од другите, туку претставуваат еден од највпечатливите и практично најважните и сложените ефекти на туризмот. Тука треба да се забележи дека поимот „неекономски функции" веројатно не е соодветно избран, бидејќи некои од наведените неекономски функции деновиве имаат значителни економски ефекти (Galičić & Laškarin, 2016).

Социјалната комуникација претставува еден од основните елементи на општествената кохезија. Способноста на човекот да комуницира на еден специфичен начин во својата заедница е фактор на остварувањето на неговата хумана содржина. Така комуникацијата се одвива на локално, регионално, државно и светско ниво. Значајна улога во проширувањето на социјалната комуникација, покрај средствата за масовна комуникација има и туризмот. Денес туризмот и социјалната комуникација имаат планетарни размери (Тоновски, 1996).

Форсираниот развој на туризмот заради постигнување на што подобри економски ефекти, доведува до жртвување на човечките вредности и запоставување на неговите општествени функции, доведува до појава на се повеќе негативни елементи, како еколошки штети, безвредност и друго.

Најголема противречност на туризмот е што тој се развива во 19 век како привилегија на буржоаската класа, која воспоставила посебни правила за поминување на слободното време на се поголемиот број на луѓе, бидејќи тука видела нови извори на профит (Петров, 2020). Поради денешното претерано економско, комерцијално гледање на туризмот, не се посветува доволно внимание на човекот, неговите потреби, иако човекот е тој кој на туризмот му дава димензија на општествен феномен.

Социјален туризам

Социјалниот туризам во буквална смисла значи „**туризам за сите**".

Се работи за поим кој е нов во туристичката теорија, и треба да ја означува секоја активност која има за цел вклучување во туристичките движења и на луѓето кои не можат да си дозволат комерцијален туризам поради финансиски причини, како и на маргинализираните групи на луѓе. Затоа е тешко да го сместиме во некоја од познатите категории туризам како масовен или алтернативен. Правилна поделба на туризмот би била на две категории, комерцијален и социјален, така што и двете категории можат да бидат масовни и алтернативни.

Последниве 30 години од овој систем, кој значи либерализација, приватизација, флексибилност, дерегулација, настанаа големи поделби во општеството, како во економските така и во социјалните сегменти. Во социјалните сегменти се подели здравството, образованието, културата, науката, на приватни и државни.

Одеднаш и туристичкиот сектор стана доминантно приватен, односно комерцијален, но се поделија и туристите, на тие кои имаат вишок пари и слободно време и можат да си го дозволат туризмот, односно одмор и патување, и тие кои немаат доволно пари и слободно време и неможат да си дозволат или не им се дозволува одмор или патување.

Туристичкиот производ стана луксузно, капитално добро, тој не треба да биде достапен на сите. Тоа е реалноста денес. Социјалниот туризам бил карактеристичен во периодот на социјализмот во СФР Југославија, додека со преминот од социјалистичкиот систем во неолибералниот капиталистички систем при крајот на 80 тите и почетокот на 90 тите, тој е уништен, занемарен, заборавен, како и многу други наследени придобивки од претходниот систем. После Втората Светска Војна, а посебно со почетокот на 60 тите години, граѓаните, работниците, платениот годишен одмор почнуваат да го сфаќаат како свое право кое е поврзано со животниот стандард во Европа, така да одморот станува дел од новиот општествен договор.

Меѓународната организација на работниците 1970 со Конвенцијата 132 препорачува платениот годишен одмор да трае од најмалку 3 недели, но многу земји тогаш веќе дозволуваа и 4 недели платен годишен одмор. Овие услови станаа камен темелник на послевоената туристичка индустрија бидејќи паролата „туризам за сите" не подразбирала само со закон загарантирано право, туку и можности за патувања. Спроведувајќи таква политика владите тежнееле кон јакнење на социјалната и националната хармонија. Масовноста била повеќе од потребна, а доколку граѓаните не биле во можност да си дозволат комерцијално сместување и така да станат туристи, државата, синдикатите и другите организации на разни начини го потикнувале системот на социјалниот туризам чија клучна предност биле пониските цени. Но погрешно е послевоениот социјален туризам во Југославија да се поврзува само со колективната и диригирана организациона пракса (Granditis & Taylor, 2013).

Според „Закон о међусобним односима радника у удруженом раду", Сл, 22 (1973), одморот е ограничен од 18 до 30 денови. Тоа е годината кога Југославија ја ратификува Конвенцијата 132 со „Закон о ратификации Конвенције број 132 Међународне организације рада о платеном годишњем одмору", Сл, 52 (1973), кога годишниот одмор се воздигнува на **уставно загарантирано право** со кое работодавачите мораат да го

даваат, а работниците не смеат да го одбијат. Со овие правни одредби е зацртано дека никој одморот не смее да го помине дома, така југословенскиот животен стандард и економската развиеност овозможуваат одлично опкружување за социјален туризам.

Системот на социјален туризам бил заснован на две главни основи:

1. Првото е паричните олеснувања, како снижени цени и регрес за годишен одмор,
2. Второто, капацитетите за сместување, работничките одморалишта или домовите за одмор.

Од 1952 година па се до распадот на СФР Југославија, работниците, службениците, членовите на синдикатите, војниците, полицајците, студентите и пензионерите остваруваат право на 40% попуст на пансион во сезона, односно на 60% попуст надвор од сезона, во траење од триесет дена (Duda, 2005). Домовите за одмор после војната често се сместени во национализиран имот, како приватни вили, хотели, имоти, во кои порано се разонодувала само високата буржоаска класа. Следејќи ја идејата за развој на социјалниот туризам, државата управувањето на овие објекти го препуштила на синдикатите, сојузните и републичките министерства, војската, масовните организации и задругите, то ест на самоуправување на работниците. Со преминот во новиот милениум, одморалиштата на работниците се прогласуваат за нелојална конкуренција на туристичкиот бизнис. Во образложението на предлогот на Законот за угостителска дејност од 2006 година се вели дека „функцијата одморалишта како социјални категории, кои со важечкиот закон се уредуваат како објект, е одбиена со измената на законот од 2001 година со пропишување дека само угостител може да обезбеди угостителски услуги во нив, дека таквите постојни капацитети треба да бидат целосно комерцијализирани“.

Слика 1 и 2: *Туристички плакати од СФР Југославија*
Извор: https://www.blic.rs/riznica/nostalgije/nostalgija-pogledajte-kako-se-jugoslavija-nekad-reklamirala

Цели на социјалниот туризам

Главна цел на социјалниот туризам е можности за сите општествени слоеви, и тие со пониски примања да се вклучат во светот на туризмот и патувањето надвор од местото на постојано живеење. Широка маса на луѓе се вклучува во туризмот, а многумина своето прво туристичко искуство, првиот годишен одмор, го имаат преку социјалниот туризам. Во СФР Југославија домашниот туризам во голема мера значело опуштање, забава и рехабилитација. Југословенскиот социјализам на поимот **одмарање** му придавал фундаментално значење бидејќи континуирано ја истакнувал идејата дека годишниот одмор е облик на искуствена компензација за работата, идеја која се вклопувала во целиот општествено - социјалистички проект. По примерот на тоа, југословенскиот устав од 1963 година го изгласал платениот годишен одмор како **право на работникот**, како и дневниот и неделниот одмор. „**Работникот има право на дневен и неделен одмор, и на платен годишен одмор во траење од најмалку 14 работни денови**“, - Устав на СФРЈ, 1963, член 37. Додека во Уставот од 1974 година, должината на загарантираниот одмор била зголемена на 18 работни денови.

Социјалната исклученост е позната како еден од главните проблеми на современото општество, а туризмот, односно неговиот социјален потенцијал, е познат како еден од можните начини за зголемување на социјалната кохезија и ублажување на проблемите на општествената исклученост и обесправеност. Денес Социјалниот туризам се дефинира како секоја туристичка активност која има за цел на сите обесправени и маргинализирани општествени слоеви да им осигура темелно човечко право на одмор и разонода, според член 24 од Општата декларација за човекови права на ОН. Светската туристичка организација UNWTO усвојува документ под име Глобални етички кодекс за туризам во кој, во членот 7 се дефинира „сеопшто право на туризам“ кое е природна последица на фундаменталното човеково право на одмор и разонода, загарантирано со членот 24, (UNWTO, 2001).

Европската унија покренува бројни иницијативи за развој на социјалниот туризам. Европската комисија во својот десетгодишен стратешки план под име Европа 2020 – Европска стратегија за пеметен, одржлив и инклузивен раст, на повеќе места ја нагласува потребата за зголемување на општествената и територијална кохезија на ЕУ, како и за јакнење на солидарноста помеѓу граѓаните, цели кои се во потполност ускладени со главните цели за развој на социјалниот туризам, (European Commission, 2010). Во Р. Хрватска, според нивната национална програма за социјален туризам, целни групи за вклучување во социјалниот туризам се:

1. Деца до 17 години,
2. Млади од 18 до 25 години,
3. Постари лица од 55 години и повеќе со ниски лични примања,
4. Лица со различни врсти инвалидитети, телесни, ментални, или оштетувања на сетилните органи,
5. Воени ветерани и страдалници од домовинската војна, (Republika Hrvatska, Ministarstvo turizma, 2014).

Слика 3: *Светски ден на туризмот. Туризам за сите.*
Извор: https://mint.gov.hr/vijesti/svjetski-dan-turizma-27-rujna-promovira-vecu-dostupnost-turizma-za-sve-skupine

Светскиот ден на туризмот се слави низ целиот свет, вклучително и во Хрватска, на 27 септември, како што е наложено од UNWTO, промовирајќи поголема достапност на туризмот и туристичката инфраструктура до сите групи на луѓе, особено оние со посебни потреби, старите лица и големите семејства со деца. Светскиот ден на туризмот има различна тема секоја година, избран од UNWTO, кој промовира подобро разбирање на трендовите во туризмот и важноста на одржливиот развој на туризмот. Со годинашната тема „Туризам и пристапност: промовирање на универзална пристапност“ UNWTO го привлекува вниманието на придобивките од пристапноста на туризмот за сите групи, меѓу другите и за ранливите, посиромашни, со физички и други пречки, кои имаат различни потреби за патувања од т.н. обични туристи (Republika Hrvatska, Ministarstvo turizma, 2016).

Како што можеме да видиме, социјалниот туризам настанал како последица на фундаменталното право на човекот на одмор и рекреација. Со добивањето на поголеми работнички права, работникот стекнал право и на платен годишен одмор. Врз основа на сето ова, и како компензација на вложениот труд во работниот процес, работникот добива еднаква можност за одмор и рекреација надвор од постојаното место на живеење. И тука настанува социјалниот туризам како категорија, бидејќи државата која има обврска да му го овозможи ова уставно загарантирано право на одмор и рекреација, почнува да гради капацитети, или да приспособува веќе постоечки капацитети за да можат да се сместат работниците кои заминуваат на нивниот заслужен годишен одмор. Овде не станува збор за економско или комерцијално гледање на туризмот, односно не се развиваат и градат туристички капацитети или туристичката гранка социјален туризам за да се привлечат туристи за да трошат пари и прават профити, туку човекот односно работникот е на прво место и државата му го овозможува неговото природно право на одмор и рекреација.

Антипропаганда на Социјалниот туризам

Цитирани статии од електронски медиуми:
„Австрија, Германија, Велика Британија и Холандија бараат можност за протерување на граѓани на другите земји на ЕУ, а за оваа иницијатива ќе стане збор на следната средба на министрите за внатрешни работи на Унијата. Во писмо упатено до членките на ЕУ уште пред шест месеци, овие четири земји побараа од Европската комисија да делува против т.н. „социјален туризам“.

Виенскиот весник „Пресе“, меѓутоа, укажува дека ова барање е во спротивност со слободата на движење во рамките на ЕУ, која во сите европски договори е наведена како една од четирите основни слободи во Унијата.

... Цел на четирите земји се, пред се, Ромите од Романија и Бугарија, за кои тврдат дека заминуваат во западна Европа со цел да живеат од социјална помош...

... Европската комисија истакнува дека не постои потреба за преземање мерки без јасни факти и податоци за злоупотреби на социјалните услуги, наведува „Пресе“. – Објавено во: Свет 07 Октомври 2013.“ (Фактор, 2013).

“ЕУ со упатство против „социјален туризам“, датум 13.01.2014.

Првичните, делумно спротивставени коментари од Брисел за социјалната помош за невработените доселеници уште повеќе ја поттикна дебатата за доселување. Сега Комисијата на ЕУ презентираше критериуми за социјална помош...

... „Уверен сум дека од наша страна најмногу што можеме да сториме е да појасниме како врз основа на постоечките закони на ЕУ може да се постапува против измама и злоупотреба“, рече Андор денеска во Брисел. Тој истотака претстави упатство на 50 страници за правилата за работа во земјите на ЕУ.

... Во Германија изминатата недела предизвика вознемиреност една експертиза на Комисијата на ЕУ за случај пред Европскиот суд. Бриселските власти во неа аргументираат дека германските власти не смеат паушално да ги исклучат ЕУ – странците од социјалната помош. Наместо тоа секој поединечен случај треба внимателно да се провери. Германските политичари на ова реагираа вознемирено“. (DW, 2014.).

Слика 5: *„Социјални туристи“ – според медиумите*
Извор: www.dw.com/mk/еу-со-упатство-против-социјален-туризам.

„Коментирајќи го случајот со Центарот за вработување во источногерманскиот град Лајпциг, кој го отфрли барањето за бенефиции на Романката и нејзиниот син, роден во Германија, Ватлет изјави дека властите имаат право да одбијат.

„Се работи за спречување на злоупотреба и одреден вид „социјален туризам“, рече адвокатот, користејќи фраза која стана политички обвинета во земји како Велика Британија, Германија, Австрија и Холандија, каде незадоволството се зголеми против некои имигранти од ЕУ кои бараат исплати за социјална помош“. (EU Business, n.d.).

Со цитирањето на овие текстови преземени од елекронските медиуми, покажуваме дека поимот Социјален туризам не е добро разбран од новинарите, или пак намерно го употребуваат во пежоративна смисла. Економските мигранти кои ја напуштаат својата татковина и заминуваат во западните економски развиени земји за да се вработат или користат таму социјални бенефиции, новинарите во своите текстови ги прикажуваат како „социјални туристи“.

Така тие ненамерно или намерно внесуваат погрешен впечаток кај читателите, кај стручните работници од областа на туризмот, и нанесуваат штета на целиот благороден проект како што е Социјалниот туризам.

Заклучок и препораки

Во трудот го видовме вистинското значење на Социјалниот туризам. Медиумите, електронски и пишани, треба да престанат да го прикажуваат социјалниот туризам во пежоративна смисла, туку да го употребуваат неговото вистинско значење.

Потребата од практикување на социјалниот туризам е голема и значајна како за младите луѓе, работниците со ниски примања, пензионерите, маргинализираните групи луѓе, така и за државата во целина. Со социјалниот туризам добиваме зголемена социјална интеракција и комуникација на луѓето, а посебно на социјално исклучените групи на луѓе.

Бидејќи државата по Устав се дефинира како социјална, таа е должна да го почитува Уставот и да го овозможи фундаменталното право на одмор и рекреација за сите нејзини граѓани.

Во денешното капиталистичко општество каде што имаме само приватен комерцијален туризам, државата треба да обезбеди и општествени, државни туристички капацитети кои ќе нудат прифатливи цени и услови за туризам за сите, односно социјален туризам.

Референци

1. Galičić, V., Laškarin, M. (2016). *Principi i praksa turizma i hotelijerstva*. Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Opatija, Hrvatska.
2. Grandits, H., Taylor, K. (2013). *Suncana strana Jugoslavije*. Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Hrvatska.
3. Duda, I. (2005*). U potrazi za blagostanjem. O povijesti dokolice I potrosackog drustva u Hrvatskoj 1950- ih I 1960-ih.* Srednja Europa, Zagreb, Hrvatska.

4. Петров, Н. (2020). *Општествени аспекти на туризмот* – магистерски труд. Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Факултет за туризам и бизнис логистика.
5. Тоновски, Ѓ.(1996). *Социјални функции на туризмот*. УКИМ, Скопје.
6. Republika Hrvatska, Ministarstvo turizma, (2014). Nacionalni program razvoja socijalnog turizma. Retrived from https://mint.gov.hr/UserDocsImages/AA_2018_c-dokumenti/akcijski%20planovi/010_151014_akc_p_socijal.pdf
7. UNWTO,(2001). Global Code of Ethics for Tourism. Retrived from https://www.unwto.org/global-code-of-ethics-for-tourism/ (25.10.2020)
8. European Commission, 2010. Europe 2020 – A strategy for smart, sustainable and inclusive growt. Retrived from: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A52010DC2020. (31.08.2020).
9. https://mint.gov.hr/vijesti/svjetski-dan-turizma-27-rujna-promovira-vecu-dostupnost-turizma-za-sve-skupine/11071. (31.08.2020).
10. Фактор.(2013*). Член на ЕУ стравуваат од содијалниот туризам*. Retrived from https://faktor.mk/chlenki-na-eu-stravuvaat-od-socijalniot-turizam/ (26.08.2020).
11. DW. (2014). *ЕУ со упатство против социјален туризам*. Retrived from www.dw.com/mk/еу-со-упатство-против-социјален-туризам/ (26.08.2020).
12. EU Business (n.d.). *Economy in Germany*. Retrieved from https://www.eubusiness.com/news-eu/economy-germany.w3g/ (31.08.2020).
13. Wikipedia. (n.d.). *Society Etymology and usage.* Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Society#Etymology_and_usage/ (25.10.2020).
14. Znanje (n.d.). *Sociologija*. Retrieved from *https://www.znanje.org/knjige/sociologija/11/01/soc0006.htm/* (25.10.2020).
15. Studentski (n.d.). *Sociologija turizma*. Retrieved from http://studentski.hr/system/materials/h/afdeb50e0af4241c64775a3dbd28911e611c428b.zip?1439380974/ (25.10.2020).